

KÄYTTÄJÄLÄHTÖISYYS KESTÄVÄSSÄ YHDYSKUNNASSA

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Tekniikan ala
Ympäristöteknologia
Miljösuunnittelu
Opinnäytetyö
Syksy 2012
Anne Härkönen

Lahden ammattikorkeakoulu
Ympäristötekniikka

HÄRKÖNEN, ANNE:

Käyttäjälähtöisyys kestävässä yhdyskunnassa

Miljöösuunnittelun opinnäytetyö, 33 sivua

Syyskuu 2012

TIIVISTELMÄ

Tässä opinnäytetyössä käsitellään kestävästä yhdyskunnasta sekä suunnittelun käyttäjälähtöisyyttä. Kestävän yhdyskuntakokonaisuuden pohjana on ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys. Näiden osa-alueiden kautta tarkasteltuna yhdyskunnan kestävyys on monien tekijöiden tulos, joka vaatii aikaa ja uusien toimintamallien oppimista.

Kestävän yhdyskunnan luomiseen ja toteutumiseen tarvitaan toimivaa yhteistyötä niin asukkaiden, päättäjien kuin suunnittelijoidenkin kesken. Asukas- ja käyttäjälähtöisyys eivät tutkimusaiheina ole uusia, mutta käytännön toteutus on vielä kehitysvaiheessa. Suurin haaste onkin saada tutkittu tieto sovellettua käytännön toimiin tehokkaasti ja tuloksellisesti.

Teoriaosuuden lisäksi aihetta käsitellään muutamien toteutuneiden hankkeiden kautta, joiden tavoitteena on ollut tutkia käyttäjälähtöisyyttä, osallistumista suunnitteluun sekä uusien toimintamallien luomista yhdyskuntasuunnitteluun. Hankkeista kaksi on case-alueiden muodossa, joissa uusia toimintatapoja testataan oikeissa olosuhteissa. Nämä kaksi hanketta ovat edelleen keskeneräisiä, joten lopullisten tulosten esittelyyn ei tässä työssä päästä.

Työssä käsitellään myös lyhyesti tulevaisuuden trendejä ja keinoja, millä asuinalueista voidaan luoda houkuttelevia niin vanhoille kuin uusille asukkaille.

Asiasanat: kestävä yhdyskunta, käyttäjälähtöisyys, osallistaminen, suunnittelu

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Environmental Technology

HÄRKÖNEN, ANNE:

User Orientation in a Sustainable
Community

Bachelor's Thesis in Environmental Planning, 33 pages

Autumn 2012

ABSTRACT

This Bachelor's thesis deals with sustainable communities and user orientation in urban planning. The basis of a sustainable community is ecological, social and economical sustainability. Observed through these different aspects, a sustainable community is a result of various different factors. It takes time and ability to learn new approaches before we really are able to build a sustainable community.

Functional co-operation between inhabitants, authorities and planners is the key to successfully create a sustainable community. User and inhabitant orientation is not a new area of research but the practical implementation is still in the development phase. The biggest challenge is to apply the research to the practical level in an efficient and successful way.

In addition to the theoretical part, the theme is explored through realized projects which concentrate on user orientation, inhabitants' participation in the planning process and creating new approaches to urban planning. Two of the projects are cases from different residential areas where new approaches are being tested in a real environment. The two projects are still unfinished so the final results are not displayed in this Bachelor's thesis. The final chapter is about future trends and how to make residential areas attractive and desirable to both existing and new inhabitants.

Key words: sustainable community, user orientation, inhabitant participation, planning

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	KESTÄVÄN YHDYSKUNNAN RAKENNE	3
2.1	Ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys	5
3	KÄYTTÄJÄLÄHTÖISYYS JA OSALLISTAMINEN ASUINALUEIDEN UUDISTAMISESSA	8
3.1	Suunnittelun ohjaaminen tutkimuksella	10
3.2	Asukkaiden vaikutusmahdollisuudet suunnittelussa	13
4	KÄYTTÄJÄLÄHTÖISYYDEN TOTEUTUMINEN	16
4.1	Urbaani onni -hanke	16
5	CASE-ALUEIDEN ESITTELY	20
5.1	Jyväskylä: Kankaan alue	20
5.2	Riihimäki: Peltosaari	24
5.3	Alueiden brändäys ja imagon luonti	27
6	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	30
	LÄHTEET	32

1 JOHDANTO

Kestävä yhdyskunta käsitteenä on laaja ja monia osakokonaisuuksia sisältävä. Kuten yleisimmin on tehty, tässäkin työssä käsite on jaettu ekologiseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen kestävyteen. Koska työn keskeisimpänä aiheena käsitellään käyttäjälähtöisyyttä ja osallistavaa yhdyskuntasuunnittelua, painottuu kestävä yhdyskunnan osa-alueista sosiaalinen kestävyys. Toimivaa ja kestävää kaupunkisuunnittelua voidaan mitata esimerkiksi sillä, kuinka hyvin arki siinä sujuu ja kuinka viihtyisänä se koetaan. Lisäksi ekologisesti kestävät ratkaisut toimivat vasta kun ne ovat sosiaalisestikin kestäviä ja tulevat osaksi asukkaiden arkea.

Kestävä, hyvä ja toimiva yhdyskunta vaatii yhdessä tekemistä ja uudenlaisten valmiuksien hankkimista. Yhteistyötä voidaan opetella sekä ennen kaikkea oman kokemuksen kautta voidaan ymmärtää, että ympäristön parantaminen lisää sekä omaa että muidenkin hyvinvointia. Suomessa on jo lukuisia asuinalueita, joiden suunnittelussa tai parantamisessa ja eheyttämisessä on hyödynnetty yhteistyötä alueen asukkaiden kanssa. Tulevaisuudessa olisi toivottavaa nähdä, että tällainen vuorovaikuttamisen malli otettaisiin käyttöön kaikissa elämiseen ja asumiseen vaikuttavissa toimissa.

Hyvä elämänlaatu koostuu monista asioista, joista osa on henkilökohtaisia, osa monille yhteisiä ja osa jopa maailmanlaajuisia. Hyvä fyysinen ympäristö on yksi ihmisten hyvän elämän edellytyksistä, joita ovat myös erilaiset palvelut tai kuumainen johonkin yhteisöön. Lähes kaikkiin näihin tekijöihin voidaan vaikuttaa suunnittelulla, jossa määrätään esimerkiksi palvelut sekä asuinrakennukset tiettyihin paikkoihin. Jotta suunnittelu ei olisi vain yhden henkilön tai ryhmän näkemys, tarvitaan itse asukkaiden ja kansalaisten osallistumista ja aktiivisuutta osaksi suunnitteluprosessia.

Ympäristö itsessään tarjoaa mahdollisuuksia erilaisiin elämyksiin, vetäytymiseen ja yhteiseen toimintaan sekä luonnon ja rakennetun ympäristön kunnossapitoon ja parantamiseen. Hyvän elämän perusedellytyksenä onkin terveellinen, viihtyisä ja turvallinen kotiympäristö, joka mahdollistaa edellä mainitut toimet. Jokapäiväisen

elämän sujumisen takaa se, että lähiympäristö on toimiva erilaisine yhteisöineen, palveluineen, työpaikkoineen ja mahdollisuuksineen. (Tapaninen 2002, 10–11.)

Tässä työssä keskitytään tarkastelemaan hyvää elämänlaatua kestävä ja toimivan yhdiskunnan kautta sekä toteutuneiden hankkeiden ja erilaisten tutkimusten valossa. Hyvin toimiva, viihtyisä ja haluttu asuinalue on usein tulosta onnistuneesta yhteistyöstä asukkaiden ja suunnittelijoiden kesken, joka onkin työn keskeisin teema. Ihmisten tyytyväisyyttä ja toiveita koskien asumista ja elämistä on tutkittu paljon ja näiden tutkimusten tuloksia tulisi hyödyntää tulevissa ja meneillään olevissa suunnitteluprojekteissa.

2 KESTÄVÄN YHDYSKUNNAN RAKENNE

Yhdyskuntarakenne on kokonaisuus, jolla tarkoitetaan yleisesti työssäkäyntialueen, kaupunkiseudun, kaupungin, kaupunginosan tai muun taajaman rakennetta. Tämä käsite sisältää asunto-, työpaikka-, asiointi- ja virkistysalueiden ja niitä yhdistävän liikenteen ja infrastruktuurin järjestelmien muodostaman fyysisen ja toiminnallisen kokonaisuuden. (Ympäristöministeriö 2011b.) Yhdyskuntarakennetta voidaan siis tarkastella ja tulkita laajana käsitteenä, johon kuuluvat rakennetun ympäristön lisäksi myös ihmisten toiminta ja heidän luomat sosiaaliset rakenteet. Yhdyskuntarakennetta voidaan tarkastella mittakaavallisesti taajamatasolta yksittäisten taloryhmien ja pihapiirien tasolle. Kestävyys voidaan määritellä tässä työssä koskemaan yhdyskuntarakenteen ekologista, sosiaalista ja taloudellista kestävyyttä. (Staffans, Kyttä & Merikoski 2008, 4.)

Ekologisella kestävyydellä tarkoitetaan kehitystä, joka on tasapainossa ekologian, luonnon monimuotoisuuden sekä luonnonvarojen säilyttämisen ja ylläpidon kanssa. Sosiaalinen kestävyys puolestaan edellyttää, että kehitys vahvistaa ihmisten omaa elämänhallintaa sekä voimistaa yhteisöllisiä toimintamuotoja. Käyttäjälähtöisyyttä tarkasteltaessa etenkin sosiaalinen kestävyys on tärkeää. Taloudellisessa kestävyudessa kehitys on puolestaan taloudellisesti tehokasta. (Ojala 2000, 10–11.) Näitä ulottuvuuksia tarkastellaan lähemmin luvussa 2.1.

Yhdyskuntarakenne muodostuu fyysisistä rakenteista, kuten rakennuksista, niiden välisiä yhteyksiä välittävistä liikenne- ja teknisen huollon verkostoista sekä puistoista ja viheralueista. Yhdyskuntarakenne jakautuu kahteen pääosaan: taajamiin ja haja-asutukseen. Taajama määritellään asutukseksi, jossa on vähintään 200 asukasta enintään 200 metrin etäisyydellä toisistaan olevissa taloissa. Yhdyskunnan osana voi olla haja-asutusta, mutta yleisimmin yhdyskunta mielletään keskukseksi, kyläksi tai kaupungiksi, vaikutuspiirissään olevine enimmäkseen taajaan asutuine alueineen. Maantieteelliset olot, teollistuminen, liikenteen kehitys ja yleinen vaurastuminen ovat monen muun tekijän ohella muokanneet yhdyskunnat sellaisiksi kuin ne nykyään ovat. Osa yhdyskunnista on tietoisesti suunniteltu sellaisiksi kuin ne nykyään ovat, mutta kehitys myös muuttaa niitä. (Ojala 2000, 46.)

Yhdyskuntarakenne muuttuu ja hajautuu nopeasti kasvavilla alueilla muuttoliikkeen, ikärakenteen ja asumisväljyyden kasvun vaikutuksena. Yhdyskuntarakennetta eheyttämällä luodaan edellytyksiä toimivalle joukkoliikenteelle, tehokkaalle tavarankuljetusjärjestelmälle, kansalaisten tarvitsemien palvelujen saavutettavuudelle ja luonnonalueiden ja -varojen säästämiseksi. Yhdyskuntarakenteen hallinta on erityisen tärkeää suurilla kasvavilla kaupunkiseuduilla, mutta sillä voidaan tukea myös muiden alueiden sekä maaseudun taajama- ja kyläverkoston elinvoiman säilymistä. (Ympäristöministeriö 2011b.)

Kestävän yhdyskunnan tulisikin olla rakenteeltaan tiivis ja eri osa-alueilla sekoituneena erilaisia toimintoja. Tällöin liikennetarve on pienimmillään, alueet eläviä ja vapaata luontoa jää mahdollisimman paljon ihmisen vaikutuksen ulkopuolelle. Suomessa tämä tavoite kuitenkin toteutuu huonosti: lähes mihin muuhun maahan tahansa verrattuna suomalaiset yhdyskunnat ovat todella harvaan rakennettuja. Osa-alueet ovat lisäksi toimintoiltaan yksipuolisia: yhtenäisiä omakotialueita, nukkumalähiöitä, teollisuusalueita ja keskuksia. Hajanainen rakenne johtaa turhiin kustannuksiin ja puutteelliseen palvelutasoon, kuluttaa luonnonvaroja ja lisää päästöjä. (Ojala 2000, 47.)

Yhdyskuntarakenteeseen voidaan vaikuttaa rakennetun ympäristön osalta etenkin yhdyskuntasuunnittelulla ja muulla rakentamisen ohjeistuksella ja ohjaamisella, joilla alueiden toteutusta suunnataan kohti asetettuja tavoitteita (Staffans, Kyttä & Merikoski 2008, 4). Yhdyskuntarakenteen eheyttäminen onkin yksi keskeisimmistä pyrkimyksistä tämänhetkisessä ekologista kestävyyttä tavoittelevassa yhdyskuntasuunnittelussa. Eheyttämisellä tarkoitetaan sekä yhdyskuntien rakenteellista tiivistämistä että pyrkimystä myös koko asuin- ja elinympäristön laadun parantamiseen. (Kyttä 2011, 7.)

Myös maankäyttö- ja rakennuslain keskeinen tavoite on kestävä kehitys sekä hyvien edellytysten luonti elinympäristölle. Esimerkiksi kaavoja laadittaessa kestävä yhdyskunnan kaikki osa-alueet tulee ottaa tasapuolisesti huomioon. Maankäyttö- ja rakennuslaissa on jokaiselle kaavatasolle määritelty tietyt sisältövaatimukset, jotka jokaisen kaavan on täytettävä. Laissa on turvattu myös jokaisen

kansalaisen osallistumismahdollisuus yhteisten asioiden valmisteluun sekä toimiin, joilla edistetään suunnittelun laatua, vuorovaikutteisuutta, asiantuntemusta ja avointa tiedottamista. (Ympäristöministeriö 2011a.)

2.1 Ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys

Yhdyskuntaa voidaan kuvailla sitä kestävämmäksi, mitä vähemmän kulutetaan uusiutumaton energiaa ja luonnonvaroja sitä rakennettaessa ja jatkossa siinä eletessä. Kestävyys lisääntyy, mitä vähemmän tuotetaan ihmiselle tai luonnolle haitallisia päästöjä ja jätteitä tai häiritään luonnon monimuotoisuutta. (Ojala 2000, 10.)

Sosiaalisen kestävyuden toteutuessa on edellytys, että kehitys vahvistaa ihmisen omaa elämänhallintaa sekä voimistaa yhteisöllisiä toimintamuotoja. Sosiaalisen kestävyuden mittaaminen ei ole yhtä selkeää ja sen eri määritelmät voidaan jakaa karkeasti kolmeen ryhmään:

- kestävyyspainotteiset tulkinnat, joiden mukaan sosiaalinen kestävyys voidaan saavuttaa ainoastaan sellaisilla ekologisesti kestäville ratkaisuille, jotka ylläpitävät olemassa olevia sosiaalisia rakenteita ja arvoja
- ympäristöpainotteiset tulkinnat, jotka keskittyvät ekologista kestävyyttä tukeviin sosiaalisiin olosuhteisiin
- ihmispainotteiset tulkinnat, jotka korostavat sosiaalista yhtenäisyyttä, vakautta sekä elämänlaadun paranemista. (Kyttä 2011, 6).

Taloudellisessa kestävyudessa kehitys on taloudellisesti tehokasta ja kehityksen tulokset jaetaan tasaisesti sukupolvien välillä. Kestävässä yhdyskunnassa tulisi käyttää energiaa säästämällä ja hyödyntää uusiutuvia energiamuotoja mahdollisimman paljon. (Ojala 2000, 11.) Myös kaavoituksella on osansa kestävässä yhdyskunnan toteutuksessa. Energiatehokasta maankäyttöä voidaan tulevaisuudessa edistää kaavojen vaikutusten arviointiin sisällytettävillä päästölaskelmilla sekä kokonaisenergiatarkasteluilla.

Alueidenkäyttösuunnitelmilla on tarkoitus edistää yhdyskuntien ja elinympäristöjen ekologista, taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista kestävyyttä. Olemassa olevia yhdyskuntarakenteita on syytä hyödyntää niin paljon kuin mahdollista sekä eheyttää nykyisiä kaupunkiseutuja ja taajamia. Etenkin taajamia eheyttäessä parannetaan samalla elinympäristön laatua. Yhdyskuntarakennetta halutaan kehittää siten, että palvelut ja työpaikat ovat hyvin eri väestöryhmien saavutettavissa. Mikäli mahdollista, niiden olisi hyvä olla myös asuinalueiden läheisyydessä siten, että henkilöautoliikenteen tarve on mahdollisimman vähäinen. (Ympäristöministeriö 2009, 10.)

Samalla kun kestävä yhdyskunnan luomista ja yhdyskuntien eheyttämistä ohjataan alueidenkäytöllä, tuetaan myös aluerakenteen tasapainoista kehittämistä sekä elinkeinoelämän kilpailukyvyyn ja kansainvälisen aseman vahvistamista. Tässä pyritään hyödyntämään mahdollisimman hyvin olemassa olevia rakenteita sekä edistämään elinympäristön laadun parantamista ja luonnon voimavarojen kestävä hyödyntämistä. Tärkeää on se, että aluerakenteen ja alueidenkäytön kehittäminen perustuu ensisijaisesti alueiden omiin vahvuuksiin ja sijaintitekijöihin. Aluerakennetta on syytä kehittää monikeskuksisena ja verkostomaisena sekä hyviin liikenneyhteyksiin perustuvana kokonaisuutena. Eteläisessä Suomessa tällainen aluerakenne perustuu erityisesti Helsingin ja pääkaupunkialueen muiden kaupunkikeskusten välisiin raideliikenneyhteyksiin. (Ympäristöministeriö 2009, 9.)

Kestävien yhdyskuntien kehittämiseksi on ymmärrettävä sekä yhdyskuntien rakenteellisen kestävyuden edellytykset että erityisesti asukkaiden kokemusten ja elämäntapojen merkitys. Asukkaiden asumisvalinnoilla ja todellisilla elämäntavoilla vaikutetaan viime kädessä yhdyskuntien ekologiseen kestävyuteen. Onnistunut ja kestävä kaupunkisuunnittelu tähtää jokapäiväisen arjen toimivuuteen ja helpouteen. Ekologisesti kestävät ratkaisut toteutuvat vasta kun ne tulevat osaksi asukkaiden arkea ja ovat siten sosiaalisestikin kestäviä. (Kyttä 2011, 1-2.)

Etenkin sellaisilla alueilla tulee kiinnittää huomioita ekologiseen kestävyuteen, joihin kohdistuu suurta ympäristökuormitusta tai luonnonympäristön hyväksikäyttöä, kuten esimerkiksi kasvavilla kaupunkiseuduilla, kaivosteollisuuden ja teho- maatalouden alueilla. Maankäytön ja eri yhdyskunnan toimintojen sijoittamisessa

ekologisesti herkille tai tärkeille luonnon alueille tai niiden läheisyyteen edellyttää aina ympäristövaikutusten ja ekologisen kestävyuden erityistä tarkastelua. (Ympäristöministeriö 2011b.)

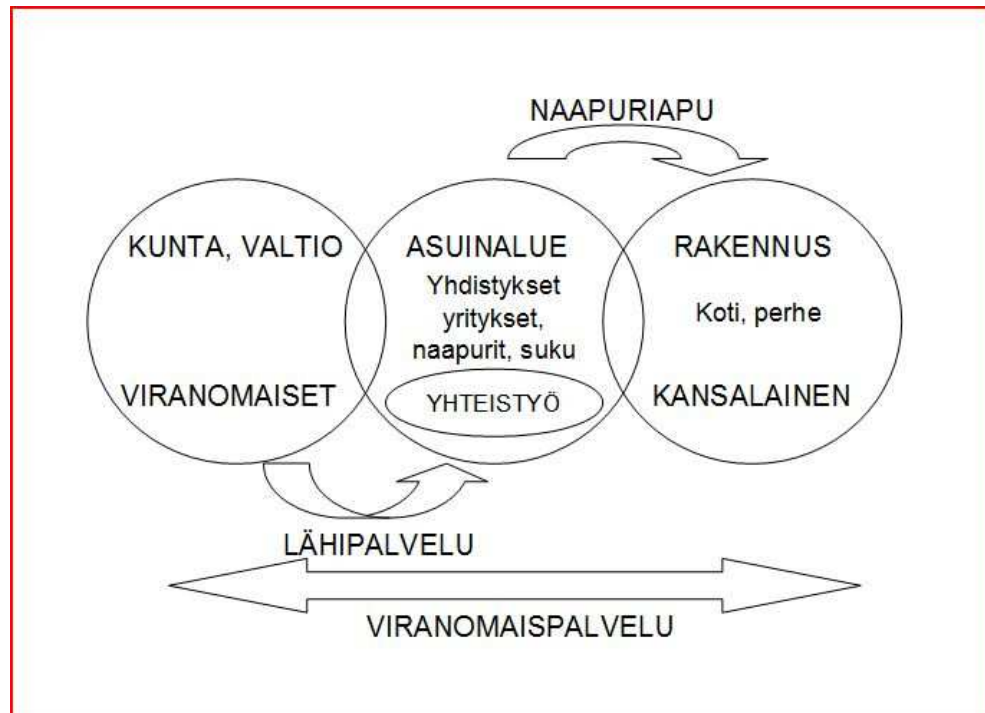
Kestävyys tavoitteet eivät toteudu, ellei kaupunkimainen ja tiiviisti rakennettu ympäristö ole aidosti asukkaita houkutteleva asumisvaihtoehto. Myös kaupunkien ja rakennusalan yritysten kilpailukyvyyn ja talouden kasvun kannalta on tunnistettava tiiviimmän asumisen vetovoimatekijät juuri asukkaiden näkökulmasta. (Kytä 2011, 2.)

3 KÄYTTÄJÄLÄHTÖISYYS JA OSALLISTAMINEN ASUINALUEIDEN UUDISTAMISESSA

Käyttäjälähtöisyydellä tavoitellaan yleensä loppukäyttäjien tarpeisiin vastaamista sekä joissain tapauksissa uusien tarpeiden luomista. Yhdyskuntasuunnittelussa loppukäyttäjänä toimii alueen asukas, jonka tarpeisiin suunnittelijoiden ja päättäji- en olisi osattava vastata mahdollisimman hyvin. Tämä onnistuu parhaiten asuk- kaiden osallistamisella suunnitteluprosessiin sekä vuorovaikutuksella ja yhteis- työllä kaikkien osallisten kesken.

Kestävissä yhdyskunnissa osallistuminen on hyvä nähdä kokonaisvaltaisesti, sillä perinteisesti ymmärrettynä osallistumisella tarkoitetaan yhteiskunnan toimintaan osallistumista poliittisessa päätöksenteossa esimerkiksi äänestämällä. Lisäämällä kansalaisten suoria osallistumismahdollisuuksia kuntien toimintaan, kuten palve- luiden kehittämiseen ja asuinalueiden suunnitteluun vastataan vaikuttamisen tar- peeseen. Osallistamisella voidaan edistää myös teitoisuuden lisäämistä ja aktiivi- suuden edellyttämän motivaation ja taitojen karttumista. Myös toimivat kestävän arjen rakenteet luodaan laajalla osallisuus pohjalla käyttäjien tietoja, taitoja ja ide- oita hyödyntäen. Kestävät yhdyskunnat ja niiden luominen edellyttävät laajaa ja syvää kansalaisten osallistumista. (Staffans, Kyttä & Merikoski 2008, 67-68.)

Asuinalueet ja niiden lähialueet ovat kansalaisten ja viranomaisten yhteistyön alu- etta. Asuinalueella on sille alueena ominaisia tehtäviä, haasteita sekä ongelmia ja vastaavasti sille ominaisia voimavaroja. Yhteisiä asioita ovat esimerkiksi ympäris- tön kunto ja siisteys, turvallisuus, mahdollisuus kokoontua ja harrastaa sekä lähi- palveluiden toimivuus ja saavutettavuus. Voimavaroja puolestaan ovat alueen ihmiset, naapurit, rakennukset ja luonto, alueella toimivat järjestöt, työpaikat ja palvelut. (Tapaninen 2002, 30.) Näitä voimavaroja käyttämällä ja yhdistämällä käyttäjälähtöisyys voidaan ottaa paremmin huomioon suunnittelussa ja samalla alueen asukkaat osallistuvat suunnitteluun ja kehittämistyöhön.

Kuvio 1. Asuinalue vaatii toimivaa yhteistyötä.

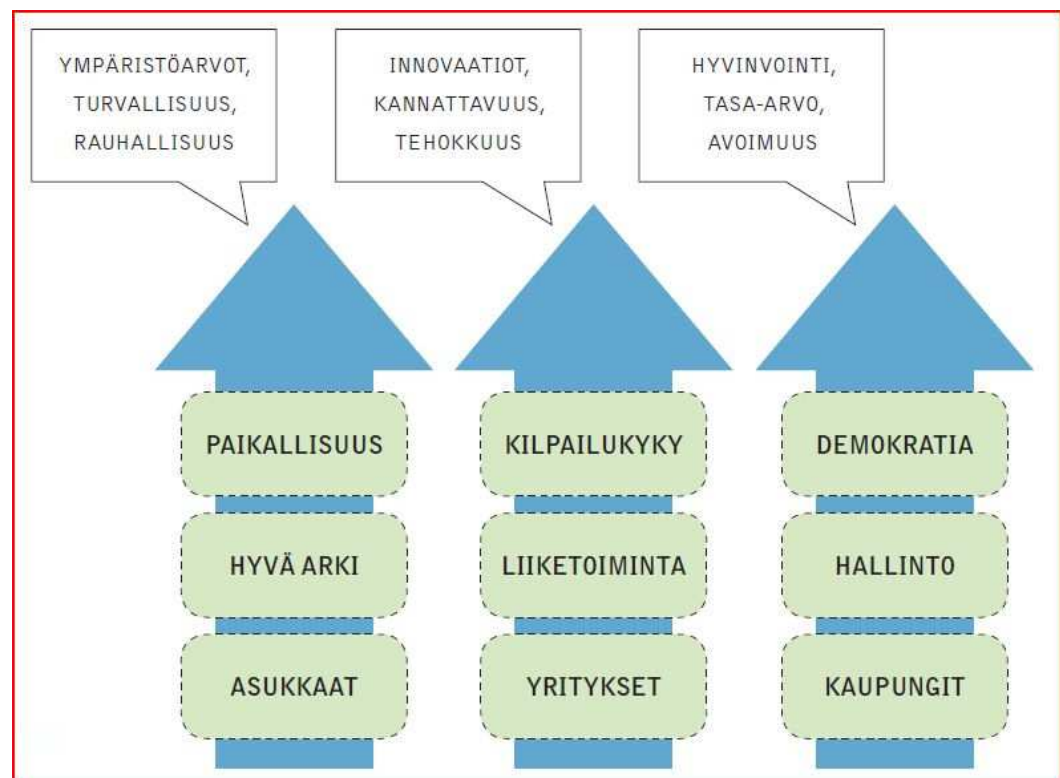
Kuviossa 1 on jäsenelty erikokoisten alueiden työn ja tekemisen kohteita. Kunnan ja valtion tehtävistä vastaavat viranomaiset. He myös tuottavat asuinalueelle lähiöpalveluja ja hoitavat asioita suoraan kansalaisten kanssa. Kodissa, perheessä ja yleensä myös asuinrakennuksista vastaavat kansalaiset. He puolestaan tarjoavat erilaista apua asuinalueella. Asuinalueella toimijoita ovat yhdistykset, järjestöt, yritykset ja naapurit mutta myös viranomaiset ja kansalaiset. (Tapaninen 2002, 31.)

Suurin osa uusista ideoista syntyy palvelun käyttäjien toimesta avoimissa ympäristöissä. Kestäviä arjen ja osallistumisen rakenteita ja käytäntöjä kehittämään tarvitaan niin asukkaiden kuin muidenkin kuluttajien panos. Ihmisten jokapäiväiset arjen toimet, asumisvalinnat ja liikkumistavat ovat suorassa vaikutussuhteessa yhdiskunnan kestävyteen. Asukkaiden ja muiden käyttäjien valinnat ohjaavat kysyntää, joka puolestaan vaikuttaa tuotantoon ja palvelujen tarjontaan. Uuden kehittäminen yhdessä edistää alueiden omaleimaisuutta sekä avaa mahdollisuudet uusille innovaatioille. Asukkaat asuinympäristön kehittäjinä, wikidesign ja -planning ovat käsitteitä, joilla tarkoitetaan sitä, että itse käyttäjät ovat elinympäristön aktiivisia muokkaajia. (Staffans, Kyttä & Merikoski 2008, 68.) Ihmisten hy-

vinvointi ja ympäristö kehittyvätkin vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Hyvä ympäristö vaatii rakentuakseen monien ihmisten osaamista ja eri alojen yhteistyötä. (Tapaninen 2002, 26.)

3.1 Suunnittelun ohjaaminen tutkimuksella

Asuntojen, lähiympäristöjen, kaupunkien ja alueiden suunnittelulla luodaan yhteistä ympäristöä, jonka tulisi mahdollistaa ekologinen elämäntapa ja sosiaalisesti kestävä arki riippumatta siitä, kuinka paljon taloudellisia tai muita resursseja sen asujalla ja käyttäjällä on hallussaan. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että nykytilanteessa asukas voi vaikuttaa lähinnä rahankäytöllään ja liikkumismuodoillaan. Riippumattomuus etenkin kaupunkialueella rajoittuu yleensä parvekelasin sisäpuolelle, eikä sielläkään joustavuus aina toteudu, varsinkin vuokra-asukkaiden kohdalla. Vaikuttaa siltä, ettei läheskään kaikilla asukkailla ole mahdollisuutta ottaa vastuuta asuinympäristöstään. (Kuoppa & Mäntysalo 2010, 39.) Kuviossa 3 on esitetty kolme erilaista lähestymistapaa yhteisöllisen kaupunkisuunnittelun lähtökohdiksi.

Kuvio 2. Kolme lähestymistapaa kaupunkiin ja suunnitteluun (Staffans & Väyrynen 2009, 19)

Suunnitteluratkaisujen ja yhteisöllisyyden välisestä suhteesta löytyvän runsaan ulkomaisen tutkimuskirjallisuuden pohjalta voidaan sanoa, että yhteisöllisyys liittyy pääosin ennakoimattomiin, arkisiin tilanteisiin ja yhteisöllisyys ilmenee usein muun toiminnan sivutuotteena. Yhteisöllisyyttä tukevia ympäristön piirteitä ovat muun muassa avoimet julkiset ja puolijulkiset tilat, viheralueet, sosiaalisen toiminnan mahdollistavat tilat sekä etuterassit ja -pihat. Vielä 1970-luvulla ajateltiin, että tiiviisti rakennettu asuin ympäristö olisi luonnollisesti otollinen sosiaalisten suhteiden syntymiseen ja olisi siis samalla sosiaalisesti kestävä. On kuitenkin osoitautunut, että tiivis ympäristö voi päinvastoin luoda olosuhteet, jossa ihmiset vetäytyvät sosiaalisista suhteista. (Staffans, Kyttä & Merikoski 2008, 78.)

USA:ssa melko tiiviisti rakennetuissa yhdyskunnissa pyritään usein tietoisesti lisäämään sosiaalista vuorovaikutusta. Tätä tavoitellaan muun muassa panostamalla julkisiin tiloihin ja viheralueisiin, pyrkimällä luomaan luontevia kohtaamisia helpottavia paikkoja ja luomalla katutilasta kävelemiseen ja vuorovaikutukseen houkutteleva. Tällaisia alueita koskevat tutkimukset ovat osoittaneet melko vakuuttavasti, että yhteisöllisyys on voimakkaampaa tiiviisti rakennetuilla alueilla kuin perinteisissä suuri mittakaavaisissa amerikkalaisissa lähiöissä. Myös siis tiiviisti rakennettu ympäristö voi aktiivisesti lisätä asukkaiden sosiaalista vuorovaikutusta. (Staffans, Kyttä & Merikoski 2008, 78)

Elinympäristön kokeminen ja kestävyys voidaan siis kokea täysin päinvastoin riippuen asuinmaasta tai kansallisuudesta. Suomalaiseen elämäntapaan ja asuin ympäristöihin liittyviä tutkimuksia yhdyskunnan sosiaalista hyvinvointia vahvistavista piirteistä ei ole tehty läheskään riittävästi, jotta voitaisiin vetää samanlaisia johtopäätöksiä kuin edellä mainituista tutkimuksista USA:ssa. (Staffans, Kyttä & Merikoski 2008, 78).

Kattavin suomalaista asumista tutkiva tutkimus on ympäristöministeriön toteuttama Asukasbarometri. Se on kyselytutkimus suomalaisten asuin ympäristöjen laadusta yli 10 000 asukkaan taajamissa. Tutkimuksessa selvitetään asuinalueiden

toimivuutta ja asumisviihtyvyyttä asukkaiden näkökulmasta. Asukasbarometrin tavoitteena on antaa yleiskuva suomalaisten suurempien taajamien asuin ympäristöjen laadusta ja ajallisesta kehityksestä. Tutkimus on toteutettu kolme kertaa, vuosina 1998, 2004 sekä uusin 2010. (Ympäristöministeriö 2010, 8.)

Keskeisimpiä tutkimustuloksia olivat mm. se, että asukkaat ovat yleisesti ottaen edelleen hyvin tyytyväisiä asuin ympäristöönsä. Vastaajista 97 % on tyytyväisiä asuin alueensa viihtyisyyteen ja tyytyväisyys on jatkuvasti lisääntynyt. Tärkeimmät viihtyvyystekijät suomalaisten yli 10 000 asukkaan taajamien asuin alueilla ovat rauhallisuus, luonnon ympäristö sekä sijainti ja liikenne yhteydet. Toiseksi tärkeimpänä viihtyvyystekijänä on palvelujen saatavuus. Myös ulkoilumahdollisuudet, sosiaaliset kontaktit ja turvallisuus ovat yleisimmin mainittujen joukossa. Neljännellä sijalla tulevat palvelujen saatavuus ja harrastusmahdollisuudet. Rauhallisuus on asuin alueen tärkein viihtyvyystekijä kaikilla väestöryhmillä paitsi yksin asuvilla ja autottomilla, joilla sijainti ja liikenne yhteydet sekä palvelujen saatavuus nousevat tärkeimmiksi viihtyvyystekijöiksi. (Ympäristöministeriö 2010, 10.) Samansuuntaisia tutkimustuloksia on saatu muissakin suomalaisissa tutkimuksissa, kuten myöhemmin tässä työssä esiteltävässä Urbaani onni-tutkimuksessa.

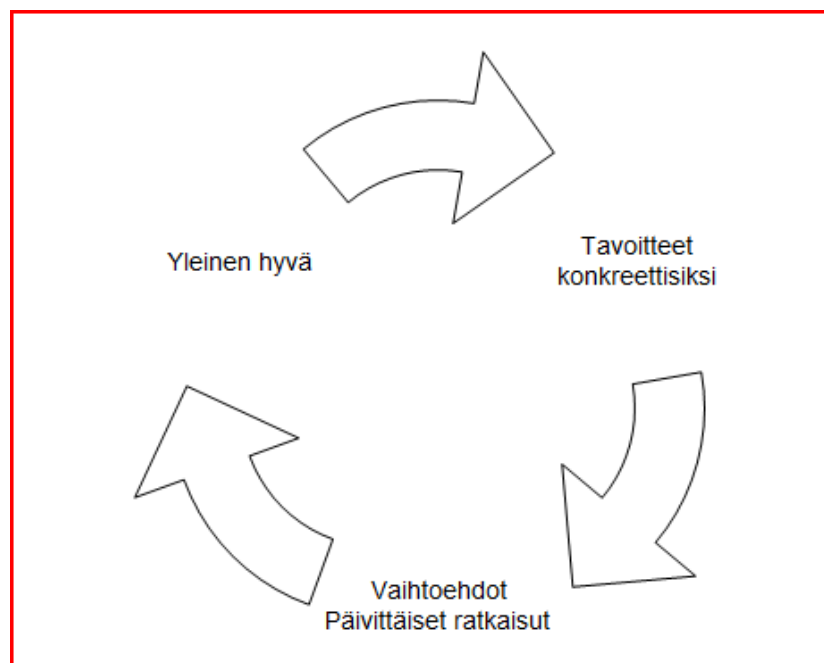
Asukasbarometrin mukaan tiiviiden asuin alueiden tärkeimmät vahvuudet ovat hyvä sijainti ja liikenne yhteydet sekä palvelujen saatavuus. Tiiviillä asuin alueilla liikutaan paljon kevyellä ja joukkoliikenteellä, kolme neljästä kävelee ruokakauppaan. Työmatkat ovat lyhyitä ja omalla asuin alueella työssäkäynti on kohtalaisen yleistä. Autottomuus on myös mahdollista. Tiiviillä asuin alueilla on enemmän vaihtoehtoja auton käytölle ja 30 % onkin harkinnut auton käytön vähentämistä. Rakennusten ulkonäköön ja mittakaavaan kiinnitetään huomiota, ne voidaan kokea joko positiivisiksi tai negatiivisiksi. Alueen imago on tärkeämpi tekijä kuin väljemmillä alueilla. (Ympäristöministeriö 2010, 15.) Asuin alueen imagon tärkeyttä tarkastellaan lähemmin tämän työn lopussa, luvussa 5.3.

Erilaisten tutkimusten ja kartoitusten tuloksena saatava tieto toimenpide-ehdotuksineen edesauttaa asuin alueiden kilpailukyvyyn lisäämistä asuin terveyden ja -turvallisuuden alueilla. Tuloksista ja tehtävistä toimenpiteistä tiedottamalla

voidaan vahvistaa myönteistä alueidentiteettiä. Asukkaat voivat kokea asuinrakennuksensa ja -alueensa terveellisyyden ja turvallisuuden lisäämisen olevan tärkeä osa kunnan ja muiden päättäjien toimintaa asukkaiden hyväksi. Osallistuminen oman asuinalueen kartoitukseen voi edistää asukkaiden liittymistä osaksi toiminnallista kaupunkia ja asukkaat voivat kokea vaikuttavansa asuinalueensa parantamiseen. (Kuoppa & Mäntysalo 2010, 61–62.)

3.2 Asukkaiden vaikutusmahdollisuudet suunnittelussa

Ympäristön parantaminen on keino, jolla hyvinvointia voidaan lisätä. Kun ympäristöä halutaan kehittää paremmaksi, on opeteltava yhteistyötä. Kaikilla osapuolilla on yleensä omat tavoitteensa, ja kun ne ovat ensin selviä itselle, on mahdollista toimia muiden kanssa tasaveroisesti. Yhteistyöhön osallistuvat voivat sekä tunnistaa omien kokemustensa ja tietojensa tarpeellisuuden että lisätä tietojaan, kokemuksiaan ja toimintamahdollisuuksiaan tavalla, joka ei yksin toimittaessa olisi mahdollista. (Tapaninen 2002, 44.) Kuviossa 3 kuvataan yhteistyön kiertoa ja onnistunutta vaikutusprosessia.

Kuvio 3. Yleinen hyvä syntyy päivittäisistä pienistä ja isoista ratkaisuista ja on elävässä yhteydessä tavoitteisiin (Tapaninen 2002, 44)

Asukkaiden ja yleensäkin kansalaisten osallistumisesta yhteisiin asioihin ollaan yleensä samaa mieltä. On hyvä saada ihmiset aktivoitumaan lähiympäristönsä asioissa ja osallistumaan kansalaistoimintaan, sillä se parantaa ympäristön laatua ja ihmisten omaa elämää. Lisäksi ihmiset ovat oma-aloitteisestikin aktiivisia monissa asuinalueensa kysymyksissä. Erilaisten projektien avulla toimintaa voidaan organisoida vielä järjestelmällisemmin ja näin parantaa kansalaisten, suunnittelijoiden sekä virkamiesten vuorovaikutusta. Jotta ihmiset osallistuisivat oman lähi-alueensa kehittämiseen, toiminnalla pitäisi kuitenkin olla myös selviä tuloksia. Ihmisten on myös hyvä olla tekemisissä toistensa kanssa ja kokea kuuluvansa johonkin kokonaisuuteen, sillä se antaa perustan yhteisiin asioihin vaikuttamiselle. (Aronen & Malmelin 2006, 31.)

Mahdollisuus kokea voivansa vaikuttaa omaan lähiympäristöönsä edistää hyvinvointia ja tasapainoista kehitystä, usein pelkkä tietoisuus vaikuttamismahdollisuuksista riittää. Käytännönlähtöinen toimita, kuten kerrostalopihan istutustalkoot, porraskäytävien kohentaminen tai yhteisen piha-alueen aidan maalausprojekti ovat yksinkertaisia esimerkkejä vaikuttamisen kokemuksista, jotka voivat sitouttaa ihmisiä ympäristöönsä sekä ympäröivään yhteisöön. Mitä enemmän asukkaat osallistuvat asuinalueensa kehittämiseen, sitä omemmiksi he yleensä kokevat sen. Tämän seurauksesta asukkaat huolehtivat alueen kunnosta ja siisteydestä entistä enemmän. (Aronen & Malmelin 2006, 64.)

Kansainvälinen, kaupunkien johtajille suunnattu haastattelututkimus on osoittanut, että tulevaisuuden kaupungeissa tarvitaan paitsi vahvoja visioita myös ja ennen kaikkea niiden jatkuvaa, laajapohjaista keskusteluttamista. Visiot eivät toteudu ilman eri osapuolien mukanaoloa ja sitoutumista tavoitteisiin. Olemassa oleva vertailuaineisto menestyvistä kaupungeista vahvistaa, että paikallisuus ja lähelle ihmisiä menevä hallintotapa kuuluvat myös kilpailukykyiseen kaupunkiin, ne eivät ole toisiaan poissulkevat tavoitteet vaan pikemminkin päinvastoin. (Staffans & Väyrynen 2009, 20.) Koska viestintä ja vuorovaikutus ovat vahvasti kulttuurisidonnaisia, Suomessa on tehtävä töitä, jotta todellinen vuorovaikutus suunnittelijoiden ja asukkaiden välillä toteutuisi.

Osallistavassa prosessissa jokainen voi pyrkiä vaikuttamaan prosessin etenemiseen tiettyyn suuntaan. Ammattilaisten on osattava rakentaa yhdessä muiden toi-

mijoiden kanssa erilaisia tulevaisuusvaihtoehtoja, verrata niitä tavoitteisiin ja perustella päätöksentekovaihtoehdot. Osallistava prosessi voidaan saada aikaan luomalla keskustelufoorumeita, jotka koostuvat monialaisista ammatillisista ryhmistä ja kansalaisista. Esimerkiksi alueellisten hankkeiden tukena voidaan käyttää asukkaiden keskustelutilaisuuksia. Ne mahdollistavat erilaisten näkökulmien esiintuonnin, hyvän viestinnän kehittymisen ja vaihtoehtoisten ratkaisujen etsimisen. Keskustelufoorumeiden avulla kootaan lisäksi palautetta ja kritiikkiä ja tasapainotetaan suunnitelmia sekä seurataan niiden etenemistä ja lisätään osallistujien aktiivisuutta suunnitteluun. (Tapaninen 2002, 198–201.)

Jotta käyttäjälähtöisyys ja asukkaiden toiveet näkyisivät suunnittelussa, sitä tulisi-kin tarkastellaan kokonaisvaltaisesti ja aluelähtöisesti, käyttäjien näkökulmaa korostaen. Eri menetelmien ja käytäntöjen avulla tehdään näkyväksi asioita, jotka usein ovat hajallaan tai vaikeasti hahmotettavissa, olipa kyse sitten suunnitelmasta, prosessista, ympäristökokemuksesta tai yhteistyöstä. Vuorovaikutus, jota käytännöllä tuetaan, edistää eri osapuolten sitoutumista alueiden kehittämiseen asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Uuden tiedon omaksuminen ja käytäntöön saattaminen ovat toimivan vuorovaikutteisen kaupunkisuunnittelun ehdoton edellytys. (Staffans & Väyrynen 2009, 22.)

4 KÄYTTÄJÄLÄHTÖISYYDEN TOTEUTUMINEN

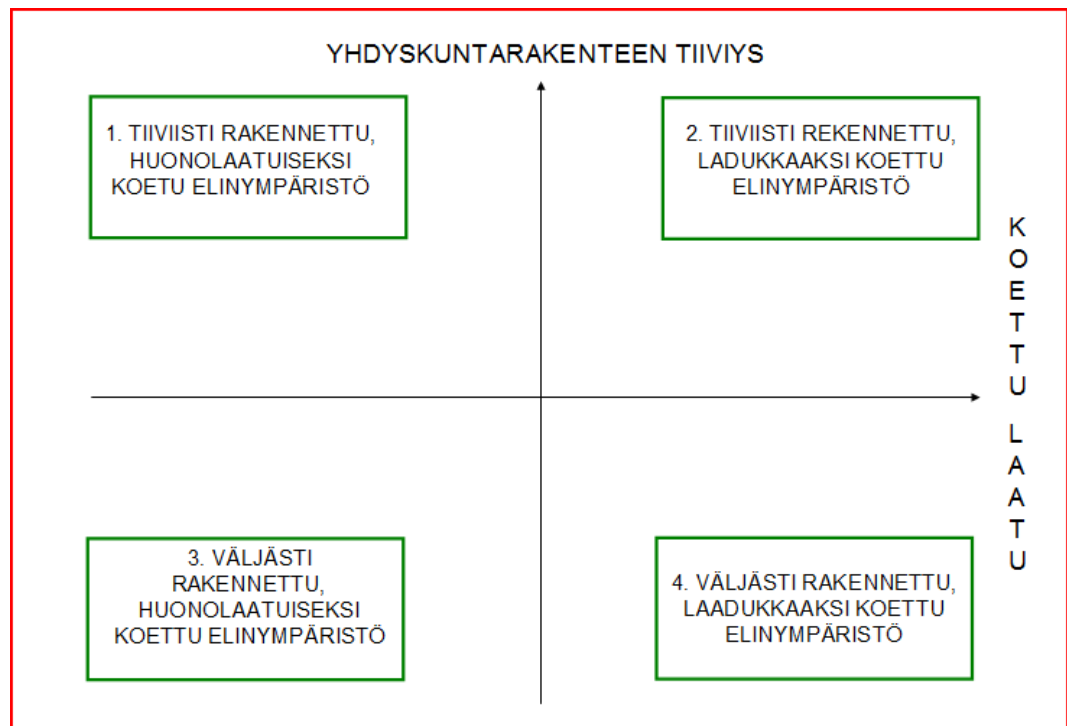
Hyvän suunnittelun pilareina voidaan pitää arjen sujumista asuinalueella, asukkaiden kokemuksia ympäristöstä ja ihmisten hyvinvointia. Elinympäristö koettuna ja elettyinä arjen ympäristönä kertoo viime kädessä suunnittelun onnistuneisuudesta. Suomessa ei kuitenkaan arvioida järjestelmällisesti rakennusten tai yhdyskuntasuunnittelun onnistuneisuutta käyttöönoton jälkeen, eli siinä vaiheessa, kun kokemuksia asumisesta ja elämisestä rakennuksissa tai alueilla on ehtinyt kertyä. Silti arviointitutkimus on vakiintunut lähes kaikilla muilla sektoreilla kiinteäksi osaksi erilaisten hankkeiden ja tuotteiden elinkaarta. (Staffans & Väyrynen 2009, 79.) Yksi yhdyskuntasuunnittelun onnistumista ja asukkaiden tyytyväisyyttä tutkinut projekti on Urbaani onni, jota esitellään seuraavassa luvussa tarkemmin.

4.1 Urbaani onni -hanke

Käyttäjälähtöisyyttä on tutkittu lukuisissa hankkeissa eri näkökulmista. Yksi tuoreimpia ja laajimpia asukaslähtöisyyden tutkimuksia on vuonna 2009 käynnistetty Aalto-korkeakoulusäätiön Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen toteuttama hanke, jossa tutkitaan, millä ehdoilla ekologisesti kestävä urbaani yhdyskunta voi olla myös kokemukselliselta laadultaan korkea ja sosiaalisesti kestävä eli eri väestöryhmien elämänlaatua, onnellisuutta ja hyvinvointia tukeva urbaani ympäristö. Tämä on keskeistä silloin, kun tavoitellaan sekä ekologisesti että sosiaalisesti kestävää yhdyskuntaa. Tutkimuksen tavoitteena on myös kytkeä asukkaiden paikkakokemuksia urbaanin ympäristön rakenteisiin sekä konkreettisiin suunnitteluratkaisuihin. (Kyttä 2011, 1.)

Urbaani onni -tutkimuksen keskeisenä kohteena oli yhdyskunnan mahdollisten rakenteellisten ominaisuuksien yhteyksien tutkiminen suhteessa asukkaiden kokemuksiin elinympäristön laadusta. Tutkimuksen aineistona on käytetty vuoden 2009 aikana kerätty kattava pehmogis-kyselyaineisto 11 kaupunginosasta Helsingistä ja Espoosta, jossa yli 3000 asukasta kertoi omaan elinympäristöön liittyvistä kokemuksistaan. (Kyttä 2011, 1.)

Tutkimuksessa tehdyistä havainnoista saatiin tärkeä lisä yhdyskuntarakenteen ja asukkaiden elinympäristökokemusten välisestä suhteesta. Tulosten perusteella voidaan ehdotomasti sanoa, että myös tiiviisti rakennettu urbaani ympäristö voidaan kokea laadukkaana ja sellaisena, joka tukee hyvinvointia, terveyttä ja onnellisuutta. (Kyttä 2011, 16.) Yleisesti vallassa ollut ajatus siitä, että hyvä elinympäristö tarkoittaa sitä, että on paljon tilaa ja luontoa ympärillä vaikuttaa uusien tutkimustulosten valossa vanhentuneelta käsitykseltä. Hyvä elinympäristö ymmärretään nykyään paljon laajempänä käsitteenä, joka muodostuu useista eri osatekijöistä.

Kuvio 4. Eheyttävä yhdyskuntasuunnittelu on sekä ympäristön laadun parantamista että rakenteen tiivistämistä (Kyttä 2011, 16)

Urbaani onni -tutkimuksessa tutkittiin empiirisesti, mikä yhdyskunnan tiiviyksasteen ja elinympäristön koetun laadun välinen yhteys on. Havaittiin, että löytyy yhteensä neljää erityyppistä yhteyttä, jotka on esitetty tällä olevassa kuvassa. Yhdyskunnan rakenne voi olla tiivis, mutta samalla asukkaat kokevat elinympäristön laadun huonoksi (tilanne 1). Tästä voi olla esimerkkinä epäviihtyisä kerrostalo-alue. Toisessa tilanteessa tiiviisti rakennettu alue koetaan viihtyisänä (tilanne 2),

kuten vaikka onnistuneesti rakennetulla kerrostaloalueella, joka täyttää asukkaiden laadulliset toiveet. Vastaavasti väljästi rakennettu yhdyskunta voidaan kokea joko huonolaatuiseksi (tilanne 3) tai toiveita vastaavaksi (tilanne 4). Väljästi rakennettu ja laadukkaaksi koettu ympäristö voi olla totta monilla pientaloalueilla. Tyypillinen esimerkki on perinteinen amerikkalainen pientalolähiö, joka toteuttaa asukkaiden toiveet suurista taloista ja tonteista, mutta joka on usein erittäin hajainen, puhtaasti autoliikenteeseen tukeutuva, ekologisesti kestävä yhdyskunta. (Kytä 2011, 6.)

Urbaani onni -tutkimuksessa tehtyjen analyysien mukaan kokemus hyvän elinympäristön laadusta selittivät merkittävästi seuraavat tekijät:

- rtiivysasteen korkeus
- rakeisuuden eli yksikkökoon suuruus
- katutilan tiiviys eli kadun rajautuminen selkeästi rakennuksilla
- korttelin tiiviiden eli korttelien valtausasteen suuruus
- liikennealueen osuuden suuruus

Koetun laadun mataluus liittyi

- viherrakenteen osuuden suuruuteen sekä
- rakennusten kompaktiuteen eli rakennusten muotojen yksinkertaisuuteen.

Viherrakenteen osuuden suhteen kävi kuitenkin ilmi, että vesialueen osuus kodin ympäristössä liittyi usein korkeasti koettuun elinympäristön laatuun. (Kytä 2011, 13.)

Tutkimuksessa saatiin myös selville, että urbaaniin ympäristöön voi liittyä sekä rentouttavia ja stressiä lievittäviä kokemuksia että innostavia, yllättäviä ja virkistäviä kokemuksia. Nämä viimeksi mainitut kokemukset ovat ehkä todennäköisemmin löydettävissä tiiviisti rakennutetusta urbaanista ympäristöstä, josta esimerkkinä tiiviit katutilat. Viherrakenteen suuri määrä puolestaan viittaa kokemukseen ympäristön rauhallisuudesta ja rentouttavuudesta. (Kytä 2011, 15.)

Asukkaiden kokemus elinympäristönsä koetusta laadusta oli tutkimuksen mukaan tilastollisesti vahvasti yhteydessä asukkaiden kokemaan yleiseen hyvinvointiin, elämänlaatuun ja terveyteen. Ympäristöllä tuntui olevan selkeitä vaikutuksia asukkaiden hyvinvointiin. Tämänkaltaiset tulokset vaikuttavat toistuvan tutkimuksesta toiseen asukkaiden iästä riippumatta ja näin vahvistavat asukkaiden kokemustiedon huomioimisen tärkeyttä suunnittelussa. Asuinalueiden arvioinnin tulisikin kuulua jokaiseen suunnitteluhankkeeseen, sillä vasta asukkaiden arjen ja kokemusten kautta voidaan saada selville, toteutuvatko suunnittelun alkuperäiset tavoitteet käytännössä. (Kyttä 2011, 14.)

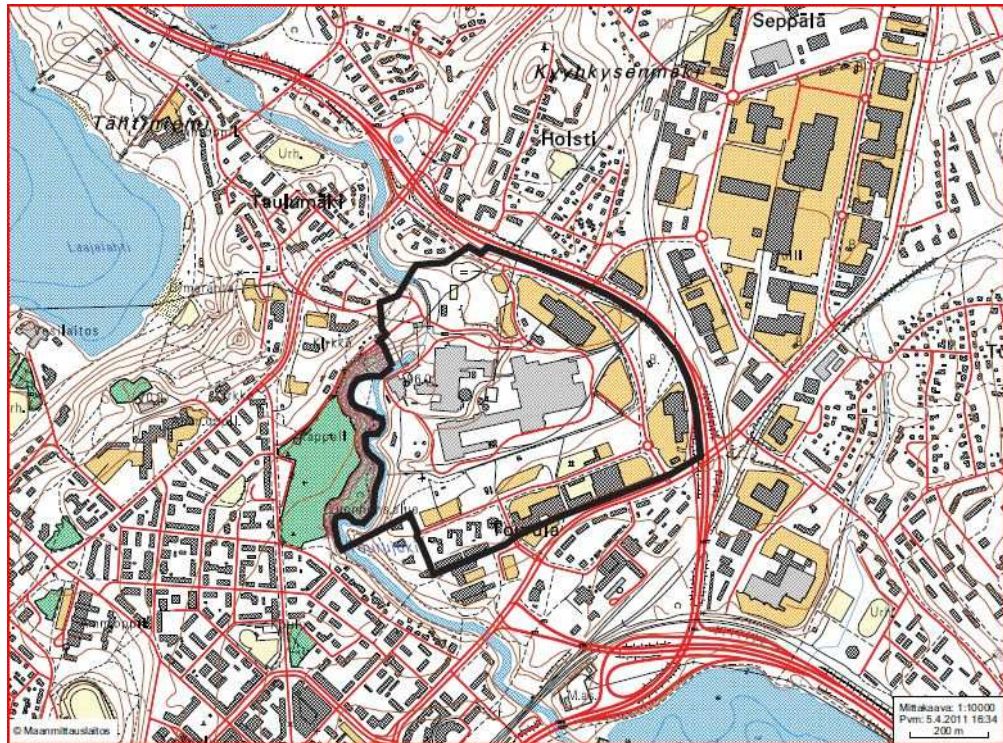
Vaikka Urbaani onni -tutkimuksessa on ollut käytössä melko laaja ja kattava aineisto, ovat tutkimustulokset silti vain suuntaa-antavia ja saatu tieto on yhden aikakauden mielipide ja kokemus. Täydellisessä aineistossa olisi tietoa laajalaisesti, monena ajankohtana hankittuna, ja aineiston kautta olisi mahdollista seurata asukkaiden kokemusten muuttumista ajan kuluessa, esimerkiksi ennen ja jälkeen suunnitteluhankkeiden toteutumista sekä eri vuodenaikoina.

5 CASE-ALUEIDEN ESITTELY

Käyttäjälähtöisyyttä ja asukasosallistumista on päästy toteuttamaan käytännössä useillakin eri asuinalueilla ympäri Suomea. Tässä työssä esitellään kaksi asuinalueita, joissa suunnittelun ja uudistamisen lähtökohtina on ottaa alueen tulevat ja nykyiset asukkaat huomioon mahdollisimman hyvin ja kehittää aluetta kestävästi yhteistyössä ja aktiivimalla asukkaita. Alueet ovat keskenään hyvin erityyppiset; toinen on vanha tehdasalue Jyväskylässä ja toinen vanha asuinalue Riihimäellä, josta pyritään uudistuksen kautta saamaan houkutteleva ja viihtyisä asuinalue. Molemmat alueet ovat saaneet kehittämissänsä rahoitusta Tekesiltä.

5.1 Jyväskylä: Kankaan alue

Kangas on Jyväskylän merkittävin aluekehityshanke, jossa kunnianhimoinen kaupunkisuunnittelu, älykäs kaupunkiympäristö ja uusin yhdyskuntatekniikka luovat ainutlaatuisia kaupunkiympäristöä. Kankaan tehtaankin alue sijaitsee keskeisellä paikalla yhdyskuntarakenteessa aivan Jyväskylän keskustan vieressä. Hyvä sijainti mahdollistaa yhdyskuntarakenteen kehittymisen monipuoliseksi työpaikkojen, palvelujen ja asumisen alueeksi, joka yhdistää keskustarakenteen luontevasti muihin ympäröiviin alueisiin. Kankaan alueella Tourujoen rantaan suunniteltu virkistysreitti on yksi Jyväskylän tärkeimmistä tulevaisuuden kevyen liikenteen väylistä, jolla yhdistetään Jyväsjärven ja Palokkajärven reitistöt. (Jyväskylän kaupunki 2011b.)

Kuva 1. Jyväskylän Kangas, alueen rajaus (Jyväskylän kaupunki 2011b)

Kankaan paperitehtaan toiminta lakkasi alkuvuonna 2010. Jyväskylän kaupunki päätti samassa yhteydessä käyttää etuosto-oikeuttaan ja alue siirtyi kaupungin hallintaan marraskuussa 2010. Tällä hetkellä kiinteistössä toimii pienempiä yrityksiä ja tiloja vuokrataan tilapäisesti varasto- ja toimitiloiksi. Kankaan alueella on yhteensä kymmenen yritystä, jotka ovat lähinnä paperitehdastoimintoon liittyviä palveluntuottajia, joissa työskentelee yhteensä noin viisikymmentä työntekijää. (Jyväskylän kaupunki 2011b.)

Jyväskylän kaupunki käynnisti osayleiskaavan laatimisen alueelle joulukuussa 2010, jonka pohjaksi pidettiin arkkitehti-ideakilpailu vuonna 2011. Osayleiskaavan selvitysvaihe on tällä hetkellä meneillään. Tehdasalueen pinta-ala on noin 27 hehtaaria, ja koko suunnittelualan noin 49 hehtaaria. Kaavan tavoitteena on muuttaa voimassa olevia yleiskaavoja ja laatia niitä tarkentava oikeusvaikutteinen osayleiskaava alueelle asemakaavoituksen pohjaksi. Kaavassa määritellään alueelle sijoittuvan asumisen, palveluiden, työpaikkojen ja virkistystoimintojen luonne ja mitoitus sekä alueen liikenneverkon pääpiirteet. (Jyväskylän kaupunki 2011b.)

Kuva 2. Kankaan alueen tavoitteet (Jyväskylän kaupunki 2011a.)

Kaiken kaikkiaan kilpailuehdotuksia alueesta saatiin 32 kappaletta. Palkintolautakunta jakoi ensimmäisen palkinnon ehdotukselle ”Hjalmarin uni”. Kilpailulla haettiin ideoita vanhalle paperi-tehdasalueelle laadittavan osayleiskaavan pohjaksi. Aivan keskustan tuntumassa sijaitsevan Kankaan alueen kehittäminen on Jyväskylän keskusta-alueen lähivuosien merkittävin kaupunkikehityshanke. Kankaan suunnittelu jatkuu kilpailun pohjalta osayleiskaavan luonnosvaiheeseen. Osayleiskaavan avoin keskustelu- ja tiedotustilaisuus järjestettiin helmikuussa 2012. (Jyväskylän kaupunki 2011b.) Tällaisessa tilaisuudessa lähialueiden asukkaiden toiveet ja mielipiteet saadaan esiin hyvin ja ne voidaan ottaa huomioon jatkosuunnittelussa.

Kankaan alueen historia ja sijainti luovat alueelle erilaisia haasteita ja mahdollisuuksia. Suunnittelulle haasteita luovat etenkin paperitehtaan säilyttäminen, olemassa olevat ostosalueet, teollisuudelle luotu infrastruktuuri sekä saastuneet alueet. Mahdollisuuksia toimivan ja kestävä yhteiskunnan kannalta ovat laajat julkiset alueet, jotka mahdollistavat luovuuden käytön sekä luonnon ympäröimänä alueena Kankaaseen voidaan luoda ekologinen ja kestävä elämäntyyli. Samalla asuminen ja työssäkäynti ovat tasapainossa luonnon kanssa ja luonnon läheisyys mahdollistaa itsepalveluyhteisön muodostumisen. (Kazi 2012.)

Kankaan alueen tavoitteita tulevaisuudessa ovat seuraavat asiat:

- luonnon ympäröimä kaupunkialue
 - nollaenergia alue (myös rakennuksien ulkopuolella)
- eläminen ja työssäkäynti ovat sitoutuneet toisiinsa
 - työelämän tasapaino
 - uusia tapoja ja tiloja työskentelyyn
 - monipuolisia rakennusratkaisuja (yhdistetään työpaikat ja asuminen)
- palveluverkostot
 - uusia palvelukonsepteja ja -menetelmiä
 - itsepalveluyhteisö
- ekologinen eläminen
 - kestävä elämäntyyli
 - omaaraisuus energian tuotannossa ja kulutuksessa
 - luonnon innoittama asuinalue

(Kazi 2012).

Kankaan osayleiskaavan luonnosvaiheessa on tarkoitus tuoda esille ja keskusteluun Kankaan maankäytön rakenne, jotta edistetään vuorovaikutuksen ja käyttäjälähtöisen suunnittelun mahdollisuutta. Luonnos on valmis ja kansalaisten nähtävillä marraskuussa 2012. Kartalla esitetään suuressa mittakaavassa korttelirakenne sekä viheralue- ja liikenneratkaisut. Viheralueiden suunnittelussa on tutkittu muun muassa mahdollisuutta tuoda Kankaan alueen sisälle uusi vesiuoma. Sille on selvitetty useita eri linjausvaihtoehtoja, jotka esitellään luonnosvaiheen materiaaleissa. (Jyväskylän kaupunki 2011a.)

Kankaan alueen luonnosvaiheesta saadun palautteen pohjalta täydennetään suunnitelmia ja laaditaan eri vaihtoehtojen vaikutusten arviointi. Keskeisiä näkökulmia vaikutusten arvioinnissa ovat muun muassa turvallisuus, viihtyisyys, kulttuurihistorialliset ja kestävä kehityksen mukaiset arvot sekä taloudelliset vaikutukset. Maankäytön suunnittelun kanssa yhteistyössä on käynnissä toinen projekti, jossa tutkitaan esimerkiksi energiantuotannon ja alueen teknisten verkkojen tulevaisuuden ratkaisuja. (Jyväskylän kaupunki 2011a.)

5.2 Riihimäki: Peltosaari

Riihimäki on osa pääkaupunkiseudun metropolialuetta, ja se on tiiviisti rakennettu, ekotehokas kaupunki, jossa yli 90 % asukkaista asuu kolmen kilometrin säteellä rautatieasemasta. Peltosaaren kaupunginosa sijaitsee Riihimäen ytimessä rautatieaseman, matkakeskusten sekä muiden palveluiden äärellä. Kiinteästi kaupunkirakenteeseen nivoutuva alue on maankäytöllisesti tehokasta, mutta myös vehreää aluetta jokimaisemineen ja lampineen. Alueella asuu noin 2700 asukasta. (Riihimäen kaupunki 2011b.)

Kuva 3. Ilmakuva Peltosaaren sijainnista (Väkevä-Harjula 2011)

Peltosaaren keskustasta on 500 metriä rautatieasemalle. Peltosaari on moniin muihin metropoliseudun lähiöalueisiin verrattuna varsin poikkeuksellisessa asemassa: alueen sijainti on strateginen Riihimäen keskustan kehittämisen kannalta. Peltosaari on rakennettu vuosina 1973 – 1993 ja alueen rakennukset ja maisemalliset ratkaisut noudattelevat rakentamisen aikaisia ihanteita ja käytäntöjä. Nykyihmisen tarpeet ovat kuitenkin muuttuneet, ja näitä tarpeita huomioiden on lähdetty alueen kehittämishankkeen avulla parantamaan aluetta toimivammaksi, viihtyisämmäksi ja houkuttelevammaksi. (Riihimäen kaupunki 2011b.)

Riihimäen kaupunki teki Peltosaaren suunnittelun hankinnasta Tekesille, teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskukselle rahoitushakemuksen "Innovaatiot julkisissa hankinnoissa" -ohjelmaan. Tekesin rahoituspäätös oli myönteinen, ja hankkeen hyväksymistä perusteltiin seuraavasti: Projekti edistää ilmastonmuutoksen torjuntaa ja tasapainoista alueellista kehitystä. Hanke tukee julkisen toimijan uudistumista sekä markkinamuutosta kestäväen kehityksen ja sosiaalisen uudistumisen suuntaan. Hanke edistää Kestävä yhdyskunta -ohjelman keskeisten tavoitteiden toteutumista. Tekesin rahoitusosuus on 75 %, kun kyseessä on julkisen toiminnan kehittäminen. (Riihimäen kaupunki 2011a.)

Hakemuksen taustalla oli ajatus, että osa Peltosaaren ongelmallisimmasta osasta olisi voitava uudistaa ja joitain olemassa olevia rakennuksia siellä purkaa. Radanvarren toteutumattomat ja maankäytöltään väljät alueet olisi myös voitava uudistaa. Alueen kerrosalaa tulisi korottaa ja siten luoda lisäarvoa ja saada lisää asukkaita sekä kysyntää riittävälle palvelutarjonnalle. Kaupunkirakenteen uudistaminen on vain osa ongelman ratkaisua, mutta investoinneiltaan raskain ja kestoaltaan ja vaikutuksiltaan pitkäikäisin. (Riihimäen kaupunki 2011a.)

Rahoitushakemukseen liittyvässä suunnitelmassa on esitetty vaiheittainen suunnitelmien hankintatapa, jossa alkuvaiheessa kuullaan mahdollisimman laajaa asiantuntija- ja kansalaisjoukkoa ja loppuvaiheessa sitoutetaan rakentajat toteuttamaan esittämiään suunnitelmia. Rahoitettavan hankkeen vaiheet ovat: ideavaihe (vuosi 2010), kehittelyvaihe ja sitouttamisvaihe (vuosi 2011). (Riihimäen kaupunki 2011a.)

Peltosaaren parhaiden yleisratkaisujen löytämiseksi järjestettiin vapaa suunnittelukilpailu. Parhaat tulokset olivat kommentoitavina nettisivuilla ennen ratkaisua. Samanaikaisesti otettiin käyttöön internet-pohjainen vuorovaikutteinen osallistumisareena sekä järjestettiin Peltosaareissa työpajoja ja asukasiloja asukkaiden ajatusten kuulemiseksi. Ideavaiheessa saatua parasta ratkaisua kehitetään tarvittaessa yleissuunnitelmaksi, joka toimii tarkemman suunnittelun lähtökohtana. Sitouttamisvaiheessa järjestetään rakennusliikkeille kilpailu tonteittain tai kortteleit-

tain sekä tehdään sopimukset tontin tai korttelin toteuttamisesta ja myymisestä. (Riihimäen kaupunki 2011a.)

Yleisen suunnittelukilpailun järjestämisen taustalla on ollut paitsi parhaiden ajatusten kerääminen, myös alueen arvostuksen ja kiinnostavuuden kohottaminen korkealle tasolle heti suunnittelun alkuvaiheessa. Myös tavoitteet olivat korkealla, kuten esimerkiksi: ”alueen tulee kytkeytyä toiminnallisesti osaksi Riihimäen keskusta-alueita” ja ”alueen tulee viestiä uudenlaisesta ekologisesta kaupunkiasumisesta” (Riihimäen kaupunki 2011a.).

Kuva 4. Peltosaaren yleissuunnitelma (Riihimäen kaupunki 2011a)

Hankkeen onnistumista halutaan myös mitata jatkossakin ja mittareina käytetään sitä, kuinka laajaa kiinnostusta yleinen suunnittelukilpailu herättää, kuinka paljon peltosaarelaiset osallistuvat ideointiin ja kuinka paljon rakennusliikkeitä kiinnostaa osallistua loppuvaiheen tarkemman suunnittelun kilpailuun. Kaupungin tarkoitus ja etu on hakea jo ideavaiheessa toteuttamiskelpoinen yleisratkaisu. Suunnitellulla halutaan yksinkertaistettuna uudistaa alue ja parantaa sen nykyistä mainetta. (Riihimäen kaupunki 2011a.)

- haasteita ja mahdollisuuksia Peltosaarella:
 - 2700 asukasta, josta noin 50 % ovat passiivisia
 - sosiaaliset ongelmat
 - osa rakennuksista tuhattavia
 - kiinnostusta uusiin pilotointeihin ja palveluihin
 - uusia tornitaloja hienoin näköaloin
 - taide ja koulutus keinoina ilmeen uusimiseen
- sosiaalinen uusiutuminen yhteisöllisen toiminnan kautta
 - toisten auttaminen ja tukeminen
 - uusia palveluita sekä konsepteja
- koulutus
 - riihimäen paras ala-aste
- eläminen ja oppiminen taiteen kautta
 - taiteen uudet muodot
 - seuraavan sukupolven taidekierroksia paikallisten voimin
- nollaenergia alue
 - energiatehokkaiden laitteiden jälkiasennus vanhoihin koteihin
 - uusia positiivisen energian koteja
 - uusia energian talteenottokeinoja (junien värähtely, jalankulkutiet, polkupyörät, jne.)

(Väkevä-Harjula 2011; Kazi 2012.)

5.3 Alueiden brändäys ja imagon luonti

Brändi-ajattelu on lähtenyt laajentumaan perinteisiltä toimialoilta myös asuinalue- ja yhdyskuntasuunnitteluun. Uusia ja uudistettavia asuinalueita on markkinoitava, jotta sinne saadaan haluttua asukaskantaa muuttamaan. Vetonauloina saattaa olla esimerkiksi kaupungin paras koulu (Peltosaari) tai työelämän, harrastuksien ja asumisen helppo yhdisteltävyys (Kangas). Brändäyksen avulla halutaan myydä asukkaalle tietty ajatus kokonaisesta elämäntyylistä, mitä kyseisellä asuinalueella on helppo toteuttaa.

Ihmiset kiintyvät asuinpaikkoihinsa, vaikkakin eri elämänvaiheissa eri lailla. Yleensä identifioituminen kohdistuu lähiympäristöön, mutta jossakin suhteessa myös koko kaupunkiin. Kuntaliiton tutkimuksen mukaan esimerkiksi enemmistö hämeenlinnalaisista tuntee voimakasta yhteenkuuluvuutta kotipaikkakuntaansa. Mittakaavan vuoksi Hämeenlinnaan (tai muuhun sen kaltaiseen ja kokoiseen kaupunkiin) on huomattavasti helpompi samaistua kuin Helsinkiin, joka kokonaisuutena jää väistämättä melko etäiseksi. Alueellista kiinnittymistä syntyy kuitenkin Helsingissäkin ja myös lähiöissä, ei yksin vanhoissa vakaissa kaupunginosissa. (Aronen & Malmelin 2006, 31.)

Hyvinvoivilla asuinalueilla ei yleensä tarvita imagon parantamista eikä köyhyyden ja syrjäytymisen torjumista tai yhteenkuuluvuuden tunteen herättämistä. Jos huonommilla asuinalueilla yritetään luoda perustaa osallistumiselle, paremmilla alueilla saattaa olla jo liiankin kyvykästä ja vaikuttamaan halukasta väkeä. (Aronen & Malmelin 2006, 32.) Tällaisessa tilanteessa myös ihmisryhmien sekoittaminen voi toimia keinona parantaa jonkin asuinalueen imagoa. Olisikin tärkeää, etteivät asuinalueet yleensäkin rakentuisi pelkästään omistusasuntokannasta tai pelkästään omakotitaloista, vaan ihanteellinen rakenne koostuisi erilaisista talotyypeistä, kerrostaloista ja omakoti- tai rivitaloasunnoista, joiden seasta löytyy myös tärkeimmät palvelut ja muutama työpaikka.

Päämääränä houkuttelevan imagon luomisessa onkin uusien asukkaiden saaminen asuinalueelle sekä myös työpaikkojen ja muiden palvelujen houkuttelu alueelle. Nämä ovat osittain myös syy-seuraussuhteessa toisiinsa. Alueen brändin tai imagon luomisen lähtökohtana on useimmiten joko vanha ränsistynyt alue, jolle halutaan tehdä ”kasvojen kohotus”, tai kokonaan uusi alue, joka rakennetaan alusta asti. Vanhan alueen haittoina saattaa olla entinen huono maine, vanha rakennuskanta sekä näiden kautta tulevat ennakkoluulot. Uuden alueen haittoina ovat puolestaan alueen persoonattomuus sekä mahdollisesti syrjäisempi sijainti kaupungin keskustaan nähden. Uuden alueen haasteena on myös palvelujen saanti alueelle.

Brändin ja imagon luomista voidaan tehdä sekä sosiaalisista syistä, kuten Pelto-saaressa, tai ekologisista syistä, kuten Kankaalla. Kun lähtökohtana ovat sosiaaliset syyt, on erityisen tärkeää saada alueen asukkaat mukaan uudistamisprojektiin.

Aktivoimalla sekä nykyisiä että mahdollisia tulevia asukkaita on onnistumisen todennäköisyys paljon suurempi kuin jos uudistus tehdään täysin ulkoisten voimien avulla. Mitä sitoutuneempia ihmiset ovat asuinalueensa kehittämiseen, sitä parempaa huolta he haluavat siitä pitää jatkossakin. Sosiaalisten syiden kohdalla ennakkoluulojen kumoaminen on myös yksi suurimmista haasteista. Tässä voi auttaa esimerkiksi alueelle tuotu arvostettu ja hyvätasoinen koulu sekä työpaikat ja niiden mukana työssäkäyvät ihmiset.

Ekologisista lähtökohdista tehtävä alueen imagon uudelleen rakentaminen tavoittelee ennen kaikkea kestävästä kehitystä ja luonnon läheistä elämäntyyliä. Tällainen suuntaus on havaittavissa yhä vahvempana, ja se käy ilmi myös ekologisten ja luomutuotteiden ja vähän kuormittavan elämäntavan suosion kasvuna. Kankaalla vanhan tehdasalueen muuttaminen ekologiseksi asuinalueeksi on kuin muutos yöstä päivään ja vaatii suuria ponnisteluja niin suunnittelun kuin asukasosallistamisen puolesta. Samoin kuin Peltosaarella, suunnittelijoiden ja asukkaiden yhteistyöllä on merkitys, jota ei voi liikaa korostaa.

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Läpi tämän opinnäytetyön asukasosallistamista on korostettu tärkeänä osana suunnitteluprosessia. Osallistaminen voi ilmetä eri muodoissa, ja se voi olla lähöisin joko asukkaiden puolelta tai viranomaisten ja suunnittelijoiden aloitteesta. Lopputuloksena kaikki osapuolet tavoittelevat kuitenkin samaa, eli viihtyisää ja kestävästä yhdyskuntaa, jossa voidaan saavuttaa hyvä elämänlaatu. Jotta tähän lopputulokseen päästään, jonkinlaista tutkimusta asuinalueesta tai sen nykyisistä ja tulevista asukkaista on tehtävä. Suunnittelijoiden on myös koko prosessin ajan pidettävä mielessä käyttäjälähtöisyys, eli loppukäyttäjän tarpeet, joita tässä tapauksessa edustavat alueen asukkaat.

Koska asuinympäristö voi merkitä ihmisille hyvinkin eri asioita, on haastavaa pystyä huomioimaan kaikkien tarpeet ja toiveet tasaveroisesti. Sama ympäristö voidaan kokea hyvin monella eri tavalla esimerkiksi iän, sukupuolen, vuorokaudenajan tai kulttuuritaustan mukaan. Hyvä ympäristösuunnittelu pyrkii huomioimaan muun muassa eri ryhmien turvallisuuden ja viihtyvyyden tunteeseen vaikuttavat seikat ja edistämään sellaista viihtyisää paikkojen ja reittien kokonaisuutta, jossa kaikki uskaltavat ja haluavat liikkua. Koulutuksen ja kokemuksen mukana tuoma suunnitteluosaaminen ei yksinään riitä, vaan tarvitaan myös kohteeseen liittyvää yksilöityä tietoa, jota syntyy alueella asumisen ja toimimisen kautta.

Asukkaiden pitäminen mukana suunnitteluprosessissa on tärkeää senkin vuoksi, että uusi tai uudistettu asuinalue koetaan muutoksen keskellä edelleen omaksi. Olemassa olevien asuinalueiden tiivistäminen saattaa joskus aiheuttaa vastarintaa alueen vanhoissa asukkaissa, jotka haluaisivat pitää kotikulmansa sellaisen kuin ovat siihen tottuneet.

Yhdyskuntarakenteen eheyttäminen ja uudistaminen voidaan katsoa onnistuneeksi, jos yhteistyö kaikkien osapuolten kanssa on toiminut, eikä kenenkään elinympäristö olennaisesti heikkene ja samalla pystytään korjaamaan elinympäristön mahdollisia heikkouksia ja puutteita. Uudisrakentamisen tarkoitus on tuottaa hyötyjä yhtäläillä alueen nykyisille asukkaille esimerkiksi uusien palvelujen sekä parempien liikenneyhteyksien muodossa.

Asukkaiden toiveiden huomioimisen lisäksi suunnittelun on tähdättävä edistämään yhdyskunnan kestävyyttä unohtamatta kuitenkaan alueen historiaa ja olemassa olevia rakenteita. Alueellisten arvojen tunnistaminen ja huomioonottaminen yhdyskuntasuunnittelussa onkin tärkeää erityisesti paikallisille asukkaille. Asuinalueen omaleimaisuus syntyy nimenomaan paikallisten arvojen huomioonottamisella ja niiden korostamisella.

Jyväskylän Kankaan alue sekä Riihimäen Peltosaari ovatkin hyviä esimerkkejä siitä, kuinka alueiden olemassa olevat rakenteet ja asukkaat pyritään huomioimaan mahdollisimman hyvin. Vaikka nämä tekijät saattavat olla rajoittavinakin tekijöinä, on tärkeää pystyä löytämään myös niiden tarjoamat mahdollisuudet suunnittelun kannalta. Vasta tulevaisuudessa voidaan nähdä kuinka hyvin osallistava ja käyttäjälähtöinen suunnittelu on toteutunut kyseisillä asuinalueilla ja voidaanko käytetyistä toimintatavoista ottaa oppia tuleviin samankaltaisiin projekteihin.

LÄHTEET

Painetut lähteet

Aronen, M.-A. & Malmelin, J. 2006. *Urbaani tulevaisuus – Kaupunki kaikille*. Helsinki: Art-Print Oy.

Kazi, A. S. 2012. *TUB-IT, Priority Areas – Innovation Landscape*. Jyväskylä, Riihimäki, Tampere. VTT Technical Research Centre of Finland.

Kuoppa, J. & Mäntysalo, R. 2010. *Kestävä yhdyskuntarakenne ja elinympäristö, Ympäristöklusterin neljännen ohjelmakauden tuloksia*. Espoo: Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja.

Kyttä, M. 2011. *Urbaani onni – sosiaalisesti ja rakenteellisesti kestävästä yhdyskunnan kartoittaminen*. Aalto-yliopisto, Teknillinen korkeakoulu.

Ojala, K. 2000. *Kestävän yhdyskunnan käsikirja*. Jyväskylä: Gummerus.

Staffans, A., Kyttä, M. & Merikoski, T. 2008. *Kestävä yhdyskuntarakenne*. Helsinki: Teknillinen korkeakoulu, Arkkitehtuurin laitos ja Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus YTK.

Staffans, A. & Väyrynen, E. 2009. *Oppiva kaupunkisuunnittelu*. Helsinki: Teknillinen korkeakoulu, Arkkitehtuurin laitos.

Tapaninen, A. 2002. *Ympäristö ja hyvinvointi*. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Väkevä-Harjula, I. 2011. *Peltosaari-project, PowerPoint-esitys*.

Elektroniset lähteet

Jyväskylän kaupunki. 2011a. *Jyväskylän Kangas, Ajankohtaista* [viitattu 15.2.2012]. Saatavissa http://www3.jkl.fi/blogit/kangasjyvaskyla/?page_id=11

Jyväskylän kaupunki. 2011b. *Jyväskylän Kangas, Kangas nyt* [viitattu 15.2.2012]. Saatavissa http://www3.jkl.fi/blogit/kangasjyvaskyla/?page_id=10

Riihimäen kaupunki 2011a. Peltosaari-projekti [viitattu 15.2.2012]. Saatavissa <http://www.riihimaki.fi/Riihimaki/Tekninen-keskus/Peltosaari-projekti/Peltosaari-projekti/Projektin-esittely/>

Riihimäen kaupunki. 2011b. Tietoa Peltosaaresta [viitattu 15.2.2012]. Saatavissa <http://www.riihimaki.fi/Riihimaki/Tekninen-keskus/Peltosaari-projekti/Peltosaari-projekti/Tietoa-Peltosaaresta/>

Ympäristöministeriö, 2010. Asukasbarometri 2010 [viitattu 15.5.2012]. Saatavissa <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=133932&lan=fi>

Ympäristöministeriö. 2011a. Maankäyttö- ja rakennuslaki [viitattu 24.11.2012]. Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=78023&lan=fi>

Ympäristöministeriö. 2009. Tulevaisuuden alueidenkäytöstä päätetään nyt, tarkistettut valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, Ympäristökeskus [viitattu 15.5.2012]. Saatavissa <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=98972&lan=fi>

Ympäristöministeriö. 2011b. Yhdyskuntarakenteen eheyttäminen [viitattu 15.2.2012]. Saatavissa <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=1290&lan=fi>